

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԴԱՍՎԱՐ

Թեմա՝ Ինքնուրույն ընթերցանության ժամերի կազմակերպման մեթոդները

Կազմեց՝ Կարինե Համբարձումյան

<<Քաջարանի թիվ 6 հիմնական դպրոց>> ՊՈԱԿ
(դպրոցի անվանումը)

Ղեկավար՝ Գայանե Ավագյան

<<Կապանի 2 ավագ դպրոց>> ՊՈԱԿ
(վերապատրաստող կազմակերպության անվանումը)

Կապան 2022թ.

Ներածություն

Հետազոտության արդիականությունը իր առջև դրել է Բազմաթիվ խնդիրներ, որոնք իրենց անհապաղ լուծմանն են սպասում: Կարծում ենք, դրանցից ամենագլխավորը չափորոշչահեն կրթության ապահովումն է: Այս պարագայում գիտելիքների յուրացումն ինքնանպատակ գործընթաց չէ. առավել կարևորվում են կարողությունների և հմտությունների ձևավորումն ու զարգացումը: Տեղեկատվական հասարակությունում առաջնահերթ է յուրաքանչյուր անհատի ինքնակրթության, ինքնավերահսկման կարողություններին տիրապետող, տարբեր իրադրություններում ճիշտ կողմնորոշվող անձի ձևավորումը: Այդ իսկ պատճառով որ-է գործունեություն ծավալելիս խիստ կարևոր է ինքնուրույնության դրսևրումը: Տարրական դպրոցում վերոհիշյալ կարողությունները, կարելի է ասել, ոչ թե զարգացվում, այլ ձևավորվում են, այդ գործընթացը պայմանավորում է սովորողի հետագա կրթությունը: Այստեղ առկա է հիմնախնդիր՝ կապված ուսումնական առաջադրանքների կատարման հետ. այն է՝ ինչո՞ւ են երեխաները թերանում կամ դժվարանում դասագրքում տրված առաջադրանքներն ինքնուրույն կարդալու-հասկանալու և կատարելու հարցում: Բնական է, որ այս հարցը միանշանակ պատասխան չի կարող ունենալ: Սակայն առաջարկում ենք քննարկել մի շարք հնարավոր դեպքեր, որոնց վերլուծությունն օգտակար կարող է լինել սովորողների ինքնուրույնության կայացման խնդրով շահագրգիռ դասվարներին: Ցանկացած առաջադրանքի կատարում սկսվում է առաջադրանքի պահանջի ընթերցումից: Այն կարդալու և հասկանալու առաջին նախապայմանը տառաճա-նաչությունն է, իսկ պահանջի ընթերցումը հետապնդում է երկու նպատակ.

- հասկանալ՝ ինչ է պահանջվում առաջադրանքը կատարողից,
- հասկանալուց հետո կատարել առաջադրանքը:

«Տարրական դասարաններում ուսուցումն իրականացվում է նաև ընթերցա նության միջոցով: Եթե երեխան լավ է տիրապետում ընթերցանության տեխնիկային, Բանավոր և գրավոր խոսքին, սիրում է գիրքը, ապա նա կարող է ուսումնական տարբեր փուլերում հաջողությամբ յուրացնել ծրագրային նյութը»:

Հետազոտության նպատակը հասկանալով կարդալու համար աշակերտը պետք է տիրապետի կարդացա- ծը վերլուծելու կարողությանը: Վերլուծելը թերևս այն կարևոր և Բարդ կարողություններից մեկն է, որը և փորձում են ձևավորել տարրական դպրոցում: Այդ կարողության ձևավորման համար հիմնական դաշտ են ծառայում մաթեմատիկան և քերականությունը: «Ամեն ինչ Բառացի հասկանալու մանկական մտածողության հատկությունը, իրադրությունից վեր լինելու և դրա վերացական կամ փոխաբերական իմաստը հասկանալու անկարողությունը, երեխայի մտածողության հիմնական առանձնահատկություններից մեկն է, որը վառ արտահայտվում է այնպիսի վերացական դպրոցական առարկաների ուսումնասիրման ժամանակ, ինչպիսիք են՝ մաթեմատիկան և քերականությունը»: Հաշվի առնելով այս հանգամանքը, այդուհանդերձ, հնարավոր է կարդալու որակի Բարձրացման հաշվին զարգացնել վերլուծական ունակությունը: Իսկ կարդալու հմտությունը զարգանում է ամեն պահի, երբ երեխան փորձում է ինչ-որ Բան կարդալ մտքում – հասկանալ: Նա փորձում է կարդացածն ինչ-որ մեկին Բացատրել, կամ պարզապես վերարտադրել դրա Բովանդակությունը, կարդացածի շուրջ հարցեր տալ և այլն: Եվ որքան նա այդ գործողությունները շատ է կատարում, այնքան նրա կարդալու որակական հատկանիշները բարձրանում են: Վերոնշյալ գործողություններին ուղղորդված ընթացք չտալը կամ նպատակային քայլեր չմշակելն ի վերջո հանգեցնում են նրան, որ սովորողներից ոմանք տիրապետում են կարդալու-հասկանալու հմտությանը, իսկ շատերը՝

լրջորեն թերանում են այդ հարցում: Ակնհայտ , որ թերացումներն ավելի հստակ են երևում, երբ Երեխաները մաթեմատիկայից կամ մայրենի լեզվից ինչ-որ առաջադրանքներ կատարում են ինքնուրույն: Ուսումնասիրենք մի քանի օրինակներ, որտեղ Երեխաները կատարում են երեխաների՝ առաջադրանքի պահանջներն ուշադիր կամ ընդհանրապես չկարդալու փաստերը: Պարտադիր է մի պայման. ուսուցիչը պետք է միշտ ուշադրություն դարձնի առաջադրանքի պահանջը սովորողների կողմից ինքնուրույն ընթերցելու որակի Երբ նա պարբերաբար մոռանում է ուշադրություն դարձնել այդ որակի զարգացման վրա, արդյունքում ստանում է այն, ինչ այսօր կա մեր կյանքում: Առաջադրանքի պահանջը վերլուծաբար չկարդալու Երբ ցանցային որակ են պահպանել անգամ մեծահասակները (անկախ իրենց գիտական աստիճանից և մասնագիտությունից): Բոլորս փորձում ենք արագ կատարել առաջադրանքը, առանց ուշադիր կարդալու պահանջը, այնինչ՝ առաջադրանքի կատարումը պետք է լինի վերջին քայլը: Թվարկենք քայլերն իրենց հաջորդականությամ՝

1. ուշադիր կարդալ պահանջը,
2. հասկանալ, թե ինչ է պահանջվում,
3. ուսումնասիրել առաջադրանքը,
4. կատարել այն:

Պահանջի ընթերցման կարողություն ձևավորելու համար կարելի է դիմել տարբեր մանկավարժական հնարների, սակայն ցանկացած գործի հաջողության գրավականը հետևողականությունն ու շարունակականությունն է այնքան ժամանակ, քանի դեռ չի ձևավորվել տվյալ կարողությունը: Ուսուցիչները սովորություն ունեն երեխաների փոխարեն առաջադրանքի պահանջը Երբ արձրաձայն կարդալ: Սա առաջին կոպիտ սխալն է, որը նրանց կողմից պարբերաբար թույլ է տրվում: Երեխաների միջավայրում ձևավորվում է այն կարծիքը, թե պահանջները շարադրված են նրա համար, որ դրանք իրենց համար կարդան ուսուցիչները, իսկ իրենք միայն կատարեն առաջադրանքը: Կարելի է ասել, որ առանց ուսուցչի աջակցության երեխաները հազվադեպ են ինքնուրույն հասկանում պահանջը: Այս ինդիքը հիմա շատ արդիական է, քանի որ ըստ նոր գնահատման համակարգի՝ երեխան պարբերաբար պետք է գրի թեմատիկ գրավոր աշխատանքներ, որոնցում դրսևորվելու են ոչ միայն յուրացված գիտելիքները, այլև աշխատանքը լրիվ ինքնուրույն կատարելու կարողությունները: Այսինքն՝ ինքնուրույն կարդալու և հասկանալու կարողությունը ոչ միայն արժեք է, այլև անհրաժեշտություն՝ Երբ արձր ուսումնական առաջադիմություն ցուցաբերելու առումով: Ի վերջո, այս տեղեկատվական դարում ցանկալի է, որ երեխան կարդալու- հասկանալու միջոցով կարողանա կարևորը անկարևորից տարբերել, վերլուծել ընթերցածը և ճիշտ եզրահանգումներ կատարել:

Ինքնուրույն ընթերցանության ժամերի կազմակերպման մեթոդները

Կրտսեր դպրոցականների ինքնուրույն ընթերցանության նպատակը գրքի, ընթերցանության նկատմամբ կայուն հետաքրքրության արթնացումն է և այդ ճանապարհով նրանց մեջ անձնային դրական որակների ձևավորումը:

Եթե աշխատանքը ճիշտ է պլանավորված և կազմակերպված, ապա կրտսեր դպրոցականները ինքնուրույն ընթերցանությամբ պարբերաբար զբաղվում են թե՛ դասարանում՝ դասի ժամանակ, թե՛ դասից դուրս՝ տանը:

Մեթոդապես ճիշտ և համակարգված ընթերցանության կազմակերպումը նպաստում է կրթադաստիրակչական մի շարք խնդիրների լուծմանը: Հասկանալով կարդալ, տիրապետել ընթերցանության արտահայտչամիջոցներին, գրքով աշխատել, այն դիտելով, որպես գիտելիքների, բարոյական և գեղագիտական ինքնադաստիարակման, սովորելու կարողությունների մշակման հիմնական աղբյուր:

Կարդալ չսիրող, գրքի, հեքիաթի, պատմվածքի ունկնդրման և ընթերցման նկատմամբ ի սկզբանե անտարբեր երեխաներ չեն լինում: Պարզապես անհրաժեշտ է մանկական ընթերցանության մանկավարժորեն ճիշտ և նպատակային կազմակերպումը: Այնտեղ որտեղ կրտսեր դպրոցականների նպատակային և պլանավորված ինքնուրույն ընթերցանությունն իրականացվում է հանձնարարականներով և վերահսկմամբ, աշխատանքը դառնում է տարերային, հաջողությունները՝ մասնակի:

Գրքի նկատմամբ հետաքրքրությունը և սերը պահպանվում և զարգանում են, եթե առկա են որոշակի պայմաններ՝

1. Այն գիրքը, որի նկատմամբ ես ցկամենում եմ երեղաների մեջ սեր և հետաքրքրություն արթնացնել, նրանց ձեռքին պիտի լինի մշտապես: Ասել է թե՛ երեխան պետք է շրջապատված լինի գրքերով: Եվ որքան ձևավորմամբ գրավիչ ու բազմազան լինեն դրանք, այնքան մեծ կլինի երեխաների հետաքրքրությունը:
2. Յուրաքանչյուր դասի ընթացքում գրքի հետ տարվող աշխատանքի բովանդակությունը խստորեն պիտի համապատասխանի երեխաների կարդալու կարողություններին, գիտելիքների փաստացի մակարդակին և ճանաչողական հետաքրքրություններին:
3. Աշխատանքը գրքով պետք է կազմակերպել այնպես, որ բավարարի ամեն մի երեխայի հետաքրքրությունը:

Ինքնուրույն մանկական ընթերցանության հիմնական ձևերը

Տարրական դասարաններում ինքնուրույն ընթերցանության գլխավոր կազմակերպիչը ոչ թե գրադարանավարն է, այլ դասվարը: Ինքնուրույն ընթերցանության կազմակերպման ձևերը բազմաբնույթ են.

- Ինքնուրույն ընթերցանության դասեր,
- Սովորողների զանգվածային ինքնուրույն գործունեություն՝ կապված ընթերցանության հետ (գրական ցերեկույթների, վիկտորինաների նախապատրաստում, գրքերի ցուցահանդեսներ, դասարանային գրադարանի ստեղծում և այլն),
- Սովորողների ընթերցանության ուղղությամբ քարոզչություն ընտանիքներում,
- Օգնություն՝ երեխաների անձնական գրադարանների ստեղծման գործում:

Ինքնուրույն ընթերցանության դասերն առանձնացվում են ընթերցանության համար նախատեսված ժամերից և արտացոլվում են դասամատյանում:

Մշտապես իրականացվող ինքնուրույն ընթերցանությունը, ապահովելով կրտսեր դպրոցականների վրա մանկավարժական ազդեցության պարբերականությունը, սովորողներին նախապատրաստում է մանկական գրքերի ինքնուրույն ընտրությանը: Յուրաքանչյուր երեխայի համար ստեղծվում են ընթերցողական փորձի և ճաշակի զարգացման, կարդացածի օգտակարության և արդյունավետության գիտակցման պայմաններ:

Ինքնուրույն ընթերցանության՝ պարապունքից պարապունք ընկած ժամանակահատվածում եւ երեխաների ուշադրությունը հրավիրում էմ << ընթերցանության անկյան >> վրա: Այն ձևավորվում է անմիջապես առաջին պարապունքից հետո և գործում է ուսուցման երեք տարիների ընթացքում:

Ինքնուրույն ընթերցանության հետ կապված զանգվածային միջոցառումներն (ցերեկույթներ, հանդեսներ, վիկտորինաներ, գրքերի ցուցահանդեսներ և այլն) կազմակերպվում են ոչ ավելին, քան 1-2 անգամ: Այստեղ կարևորն այն է, որ անհրաժեշտ նյութի ընտրությունը համապատասխանի սովորողների՝ որոշակի ժամանակահատվածում ինքնուրույն ընթերցած գրքի բովանդակությունը:

Այդ միջոցառումների ժամանակ անհրաժեշտ է երեխաների առաջ դնել որոշակի խնդիրներ և հնարավորություն ստեղծել, որ նրանցից յուրաքանչյուրը դրսևորի խնդրի լուծման նախաձեռնություն, ստեղծագործական մոտեցում, փորձի իր ուժերը և հանդես գա հասարակության արջև: Օրինակ, եթե ինքնուրույն ընթերցանության գծով մեկ քառորդի ընթացքում նախատեսված է որպես հանդիսության նյութ ընտրել կարդացած հեքիաթներից: Այս մասին սովորողներին պետք է զգուշացնել քառորդի սկզբում: Ընթերցված յուրաքանչյուր հեքիաթ հատուկ առաջադրանքով պետք է ուսումնասիրվի ցերեկույթի համար: Իմ օգնությամբ (կարելի է ընդգրկել նաև բարձր դասարանցիներին, ծնողներին) կազմակերպվում է մտահղացումների իրականացման աշխատանքները: Այդ նպատակով ստեղծվում են աշխատանքային փոքր խմբեր որոնք ստանում են տարաբնույթ առաջադրանքներ և լուծում որոշակի խնդիրներ: Ես միայն հետևում են նախապատրաստական աշխատանքների ընթացքին: Անմիջականորեն մասնակցում եմ միայն աշխատանքի ավարտական փուլում:

Աշխատանքը ճիշտ կազմակերպելու դեպքում սովորաբար ցերեկույթին մասնակցում է ամբողջ դասարանը: Մա ցերեկույթի հաջողության կարևորագույն գրավականն է: Ինքնուրույն

ընթերցանության հետ կապված զանգվածային միջոցառումների նախապատրաստումը ու անցկացումը չի կարելի դիտել որպես զվարճալի միջոցառում: Ընդհակառակը՝ այդ աշխատանքն արթնացնում է հետաքրքրություն գրքի նկատմամբ զարգացնում է երեխաների երևակայությունը, հիշողությունը, խոսքը, ճաշակը, դաստիարակում բարոյականային արժեքավոր վորակներ:

Այս դիրքորոշմամբ էլ պետք է մոտենալ դասարանային գրադարանին, գրքերի ցուցահանդեսի, անձնական գրադարանի ձևավորման աշխատանքներին: Այսպիսի գործողության ընթացքում սովորողների մեջ ձևավորվում է ընթերցողական գործնակն փորձ: Ծնողների օգնությամբ դասարանում ստործվում է գրքերի անկյուն: Դրվում է մի սեղան, գրապահարան, գրատախտակ և այլն: Ցուցադրվում է մանկական գրքեր: Սեղանին առաջին պլանում, երեխաներին մատչելի տեղում դրվում է այն գիրքը, որն այդ շաբաթ ընթերցել էմ ես: Դասամիջոցին երեխաներն մոտենում են, թերթում գիրքը, դիտում նկարները: Ես հետևում եմ երեխաների գրքերի հետ խնամքով վարվելու համապատասխան խորհուրդներ տալիս: Դեռևս առաջին դասարանի առաջին կիսամյակից պետք է պարտադիր համարել դասարանային գրադարանի ստեղծումը և ստեղծագործաբար ընդօրինակել ու օգտվել թե՛ դպրոցական, թե՛ մանկական մոտակա գրադարանից: Ես պետք է մշտական կապի մեջ լինեմ այդ գրադարանների աշխատակիցների հետ:

Պակաս կարևոր չէ իմ ուշադրությունը աշակերտների անձնական գրադարանի նկատմամբ: Հենց այստեղից է սկսվում փոքրիկ ընթերցողի ընթերցողական ճաշակի, հետաքրքրությունների ձևավորումը, գրքի նկատմամբ վերաբերմունքն ու ընդհանուր կուլտուրան: Փաստորեն անձնական գրադարանի ստեղծումը պարբերաբար իրականացվող ընթերցանության, գիտելիքների ձեռքբերման նկատմամբ պահանջմունքի ընթերցողական կարողությունների և հմտությունների ձևավորման գրավականն է: Անձնական գրադարանի հարստացումը անհրաժեշտ գրքերով հետաքրքրաշարժ գրավիչ և օգտակար զբաղմունք է, որով երեխան որոշ չափով լցնում է իր ազատ ժամանակը: Ծնողական ժողովների ժամանակ պարբերաբար քննարկվում են մանկական ընթերցանության խնդիրները և կատարվում է այդ ուղղությամբ ծնողների փորձի փոխանակում:

Մարդու բազմակողմանի զարգացման հիմքը դրվում է կրտսեր դպրոցում: Տարրական դասարանների մայրենի լեզվի դասընթացում առաջատեր տեղ է գրավում ընթերցանությունը: Դրա նպատակն է զարգացնել աշակերտների կարդալու և պատմելու կարողությունները, խոսքը հարստացնել նրանց ճանաչողական գիտելիքներն ու բառապաշարը:

Մայրենիի դասավանդման ընթացքում ուսուցողական նպատակներից բացի լուծվում են նաև դաստիարակչական լուրջ խնդիրներ՝ գեղագիտական ճաշակի աշխատասիրության ազնվության ճշտապահության բարոյական ու կամային մի շարք լավագույն հատկանիշների դաստիարակում և այլն: Այդ աշխատանքն իրականացվում է հիմնականում երկու ուղղությամբ՝ բուն դասագործնթացում, այսինքն՝ ուսուցմանն զուգընթաց և արտադասարանային ընթերցանության միջոցով:

Արտադասարանային եզրույթն առաջին հերթին նշանակում է ոչ դասարանային այսինքն՝ տնային ընթերցանություն, ինչպես նաև ընթերցանություն ոչ դասագրքից: Հենց դա է երեխային դեպի գեղարվեստակն գրականությունը տանող ճանապարհը:

Կրտսեր դպրոցականի համար, որպես ընթերցանության միջոց գոյություն ունի միայն դասագիրքը: Ինչ խոսք իր յուրահատուկ ստեղծագործություններով սովորողի համար այն մի ուրույն աշխարհ է: Սակայն գախտնիք չէ, որ երեխայի համար կարդալը մեծ մասամբ հաճելի զբաղմունք չէ: Այն աշխատատար գործնթաց է: Ընդ որում, անհրաժեշտ է առանձնացնել ընթերցանության երկու տեսակ՝ ընթերցանություն՝ որպես տառերի վերակողովորում, և ընթերցանություն՝ որպես տեղեկատվության ընկալման հնարավորություն: Այս երկու ուղղություններից անհնար է և անիմաստ է մեկի իրականացումն առանց մյուսի: Իսկ դա դեռևս նոր կարդալ սովորող կրտսեր դպրոցականի համար այնքան էլ դյուրընթաց առաջադրանք չէ:

Սկզբում նա հիշում է բառերը: Բնագիրը տեսնում է ոչ թե տառերի կամ վանկերի, այլ բառերի տեսքով: Այա աստիճանաբար խորանում է մայրենիի աշխարհում, ինչն էլ նպաստում է անցնել վարժ, սահուն ընթերցանությանը: Եվ բազմաթիվ վարժությունների վրա հիմնված աշխատանքը տալիս է իր պտուղները. Երեխան յուրացնում է և սկսում հասկանալ կարդացածը: Արդեն ժամանակն է անցնել արտադասարանային ընթերցանության: Դրա համար առաջին հերթին հարկավոր է երեխայի հոգում արթնացնել սեր գրքի և ընթերցանության նկատմամբ, ձգտել, որպեսզի գիրք ընթերցելը նրա համար դառնա իսկական հոգեկան պահանջ:

Որքան վաղ է երեխան սկսում կարդալ այնքան ավելի շատ է ընթերցանությունը թափանցում նրա հոգևոր աշխարհը և նպաստում ընթերցողական կարողությունների կատարելագործմանը, բառապաշարի հարստացմանը և լեզվական ունակությունների զարգացմանը: Առանց դրանց թերի կմնա անհատի ինքնակրթությունը: Մայրենիի դասերին գեղարվեստական լավագույն ստեղծագործությունների միջոցով աշակերտների մեջ սեր ենք արթնացնում մեր ժոցովրդի և հայրենիքի հանդեպ, նրանց հաղորդակից դարձնում հայոց լեզվի ճոխությանը, գեղեցկությանն ու ճկունությանը:

Ահա հենց այս տեսանկյունից մոտենալով հարցին՝ նկատում ենք, որ միայն մայրենիի դասերի ընթացքում հնարավոր չէ հասնել ցանկալի արդյունքի: Եվ դրա պատճառը միայն ժամանակի սահմանափակությունը չէ: Կարևոր է երեխաների մեջ հետաքրքրություն առաջացնել գրքի և գեղարվեստական գրականության նկատմամբ՝ սկսած առաջին դասարանից: Մեր օրերում դա այնքան էլ հեշտ գործ չէ: Երեխաները չեն կարդում լրացուցիչ գրականություն, սահմանափակվում են միայն ծրագրային նյութերով : Մինչդեռ արտադասարանային ընթերցանությունը մայրենիի ուսուցման կարևորագույն բաղադրիչներից մեկն է և սովորողներին թույլ է տալիս զգալիորեն ընդարձակել ու խորացնել դասերի ընթացքում ձեռք բերած գիտելիքները: Այն աշակերտների մտահորիզոնի ընդլայնման, բառապաշարի հարստացման, գրական ճաշակի ձևավորման կարևորագույն միջոց է:

Արտադասարանային ընթերցանությունը կոչված է բավարարելու տեղեկատվության բազմազան աղբյուրներից օգտվող, շատ բան իմանալ ցանկացող այսօրվա աշակերտի հոգեկան պահանջները: Գիրքը դաստիարակում է դպրոցականի հոգևոր աշխարհը, ձևավորում բարոյական արժեքները: Հենց դրա միջոցով է իրականանում մի սերնդի հոգևոր արժեքների փոխանցումը հաջորդ սերունդներին: Ցավոք, մեր աշակերտության մեջ մեծ թիվ են կազմում գեղարվեստական գրականության նկատմամբ ոչ մի հետաքրքրություն չունեցող երեխաները: Դեռևս ոչ վաղ անցյալում գրիք ընթերցելն անհրաժեշտություն էր: Այսօր պատկերը բոլորովին այլ է: Սովորողների մի մասի ընթերցասիրության նվազումը պետք է բացատրել նաև տեղեկատվակա աղբյուրների առատությամբ:

Յուրաքանչյուր ուսուցչի անհանգստացնում է ճիշտ, գիտակցորեն, սահուն, արտահայտիչ ընթերցողական կարողությունների ձևավորումը, քանի որ ընթերցանությունը մեծ դեր է խաղում աշակերտի անձի զարգացման և կրթության հարցում: Շատ ուսուցիչներ և ծնողներ անհանգստանում են, որ երեխան չի սիրում կարդալ: Մեր ժամանակներում գիտատեխնիկական առաջընթացը, հեռուստացույցը, համակարգիչը, համացանցը և տարաբնույթ համակարգչային խաղերը ճնշում են երեխայի հետաքրքրությունը ընթերցանության նկատմամբ: Ինչպես սովորեցնել գիրք կարդալ, որպեսզի երեխան սիրի գիրքը: Բանն այն է, որ մանկական տարիքում կարդացած գիրքն ամբողջ կյանքում հիշվում է և ազդում մարդու մտավոր զարգացման վրա: Այս խնդիրը հատուկ նշանակություն է ստանում տարրական դպրոցում: Դասավարները գիտեն, թե երեխայի համար որքան դժվար է կարդալու տեխնիկային տիրապետելը: Իսկ ավելի դժվար է ձևավորել իսկական ընթերցող: Չէ որ տառերի կապակցմամբ բառ կազմելը և կարդալը դեռևս չի նշանակում դառնալ ընթերցող: Գլխավորը՝ ընթերցանության կազմակերպումն է այնպես, որ այն խթանի անձի զարգացումը : Իսկ զարգացած անձը մշտապես կարիք է զգում ընթերցանության :

Տարրական դպրոցում մեծ է ուսուցչի հեղինակությունը աշակերտի մեջ ինքնուրույն ընթերցանության նկատմամբ սեր արթնացնելու գործում: Սակայն ուսուցիչն ինչպես երեխային օգնում է դառնալ ինքնուրույն ընթերցող, այնպես էլ կարող է կոտրել երեխայի հետաքրքրությունը ընթերցանության նկատմամբ, բավական է պարտադրանքն այդ ուղղությամբ: Դպրոցում ընթերցանության նկատմամբ հետաքրքրությունների զարգացումն հնարավոր է արտադասարանական ընթերցանության միջոցով: Դա լայն հնարավորություններ է ընձեռում սովորողի ճանաչողական գործընթացների զարգացման , գրքի նկատմամբ հետաքրքրության դաստրարակության գործում: Տվյալ թեմայի վերաբերյալ մայրենիի դասին հանձնարարված գրականություն ուսումնասիրելով՝ երեխան ինքնաբերաբար մտնում է ընթերցողական դաշտ և կապվում գրքին: Միայն կարդալ սովորեցնելը քիչ է: Ինչպես Ուիլյամսկին էր ասում , կարդալը դեռ ոչինչ չի նշանակում : Ինչ և ինչպես կարդալ սա է հարցի էությունը: Եթե նախկինում լրացուցիչ ընթերցանության նյութերը գետեղված էին մայրենիի ընթերցարաններում , ապա այժմ դասագրքերը չճանրաբեռնելու նպատակով դրանք հանված են : Հետևաբար հրատապ խնդրի էր դարձել ինքնուրույն ընթերցանության նոր ձեռնարկի ստեղծումը՝ ըստ առանձին դասարանների: Այդ կերպ հնարավոր է ընթերցանության ծրագրային նյութերին համապատասխան լրացուցիչ տեղեկություններ հաղորդել անցնելիք թեմատիկ խմբերի նյութերի վերաբերյալ:

Մինչ այժմ << Արտադասարանային ընթերցանություն>> առարկան դուրս է եկել հիմնական ուսումնական պլանից . . . Այժմ մայրենիի քառամյա նոր ծրագրով առանձին դասաժամ է հատկացված արտադասարանային ինքնուրույն ընթերցանությանը: Շատ ուսուցիչներ այդ հնարավորությունն օգտագործում են հիմնական թեմաներն ուսուցանելու կամ ծրագրային բացթողումներն այդ ժամերի հաշվին լրացնելու նպատակով : Մինչդեռ ինքնուրույն ընթերցանության խնդրիներն այլ են .

- ընթերցողական հետաքրքրությունների ձևավորում և զարգացում,
- ընթերցասիրության սերմանում,
- գեղարվեստական գրքեր ընտրելու, կարդալու և վերլուծելու կարողության զարգացում,
- կրտսեր դպրոցականի բարոյականային արժեքների և գրական ճաշակի ձևավորում,
- ձեռք բերած գիտելիքների ընդլայնում և խորացում,
- սովորողների հետաքրքրությունների ձևավորում
- աշակերտների ճանաչողական գիտելիքների ձեռքբերում և այլն :

Գործող ծրագրերում որոշակի պահանջներ են առաջադրված աշակերտների արտադասարանային ընթերցանության կազմակերպման ,ղեկավարման և ստուգման ուղղությամբ :Ըստ ծրագրի ցուցումի՝ 2-4-րդ դասարաններում արտադասարանական ընթերցանությանը հատկացված է շաբաթը մեկական պարապմունք:

Այդ պարապմունքներն անցկացվում են դասարանում՝ ինքնուրույն ընթերցանության համար նախատեսված դասասամին :Սակայն մեծ ուշադրություն պետք է դարձնել նաև երեխաների արտադպրոցական ընթերցանությանը:

Ուսուցչին մեծ օգնություն կլինի հատուկ ինքնուրույն ընթերցանության համար նախատեսված ձեռնարկների ստեղծումը տարրական բոլոր դասարանների համար: Դրանց մեջ գետեղված կլինեն պարզ և որոշակի պլուստով փոքրածավալ նյութեր: Անպայմանորեն հաշվի կառնվի պարզագույնից աստիճանաբար ծավալուն ստեղծագործությունների անցման սկզբունքը: Դրանց միջոցով աշակերտները կկարողանան բացահայտել տվյալ ստեղծագործության գաղափարական բովանդակությունը , գեղարվեստական արժեքները և այլն: Հրապարակի վրա է այդօրինակ ձեռնարկներից առաջինը՝ <<Ինքնուրույն ընթերցանության նյութեր, 2-րդ դասարան>>: Գիրքը նպատակ է հետապնդում կատարելագործելու կարդալու և պատմելու տեխնիկան, դրա հետ մեկտեղ ձևավորել աշակերտների գեղագիտական ճաշակը, նրանց աշխարհըմբռնումը, ներկայացնել շրջապատի, կենդանական ու բուսական աշխարհի ճանաչման գործընթացը

գեղարվեստական և գործնական բնույթի զանազան նյութերի միջոցով:Գրական տեքստերի ընտրությունը կատարվել է՝ հետևյալ սկզբունքների նկատմամբ .

-երեխայի ընթերցողական հետաքրքրությունների հաշվառում,

-բնագրերի հասանելիություն ,որքանով է ստեղծագործությունը համապատասխանում տվյալ տարիքի աշակերտի կարողություններին,

-գրական տեքստերում թեմաների և ժանրերի բազմազանություն,

-հեղինակների լայն ընդգրկում

Արտադասարանային ընթերցանության արձակ և չափածո ստեղծագործությունները ոչ թե կրկնում են մայրենիի դասերին արդեն անցած նյութերը, այլ համալրում և հարստացնում նրա գիտելիքները:

Կարդալով գրքում զետեղված հետաքրքրաշարժ պատմություններն ու հեքիաթները , առակներն ու քանաստեղծությունները՝ երեխան կհանդիպի տարբեր հերոսների՝ մարդկանց և

կենդանիների , իմանալ նրանց լավ և վատ արարքների մասին, ձեռք կբերի բազում գիտելիքներ:

Ընթերցանությունը պետք է կատարվի տանը, որպեսզի երեխան կարողանա կատարել <<Ինքնուրույն աշխատանքի>> համար նախատեսված առաջադրանքները: Այդ աշխատանքի հսկողությունը և կողմնորոշումն իրականացվելու են՝ ուսուցչի ղեկավարությամբ և ընկերների օգնությամբ՝ <<խմբային աշխատանքի>> հարցերի քննարկման եղանակով:

Ամեն մի բնագրից հետո տրված են առաջադրանքներ՝ դեպքերը նկարագրող, հերոսների արարքներն ու հոգեբանական վիճակները գնահատող: Նախատեսված են նաև ստեղծագործական բնույթի հանձնարարականներ: Դրանց կատարումը ենթադրում է յուրաքանչյուր տարբերակի համար գործնական պատասխաններ: Հարցերի հերթականությունն այնպիսին է, որ երեխան կարող է քայլ առ քայլ վեր հանել ստեղծագործության ենթատեքստը, հասկանալ այն ներթաքույց գաղափարը որը չի երևում, բայց հեղինակը հենց դա է ցանկանում ի ցույց դնել:

Աշակերտները կարող են այդ աշխատանքները կատարել բանավոր, գրավոր, անհատապես, ենթախմբերով և ամբողջ դասարանով վերջում կատարելով համապատասխան ընդհանրացումներ: Նրանք պետք է գիտելիքներ ստանան ինքնուրույնաբար, որոնողական-հետազոտական և համագործակցային աշխատանքների միջոցով և ոչ պատրաստի ձևով:

Թեմաների բազմազանությունը և մատչելիության տարբեր աստիճանները հնարավորություն են տալիս անցկացնել տարամակարդակ աշխատանքներ՝ հաշվիառնելով աշակերտի հետաքրքրությունները:

Ինքնուրույն ընթերցանության դասերին աշակերտները կձանոթանան հայ և արտասահմանյան մանկական գրականությանը, հայտնի հեքիաթասացների ստեղծագործություններին այդ կերպ նրանք հաղորդակից կդառնան գրական բարձրարժեք խոսքին և պատկերավոր մտածողությանը:

Մեծ դասականների գրական աշխարհ թափանցել հնարավոր է միայն մանկական դասական ստեղծագործություններն ինքնուրույն կարդալու, հարցերի սեփական պատասխանները գտնելու միջոցով. Այդպես նրանք կարող են նրանք բավարարել իրենց հոգևոր գրական տեքստերի՝ բազմակողմանի հետաքրքրությունները, կարող են նկատվել և ընկալել գեղեցիկը՝ դատապարտելով բացասական երևույթները:

Հեքիաթաթերապիա

Երեխանների բարոյական կերպարի ձևավորման տեսակետից անփոխարինելի է գրական կերպարների դրական ներգործությունը: Այդ առումով անգնահատելի է հեքիաթների դերը: Բոլոր երեխաներն էլ սիրում են հեքիաթներ ընթերցել կամ լսել ուստի գրքում ամենամեծ տեղն զբաղեցնում են ն՝ հեղինակային, ն՝ աշխարհի ժողովուրդների հեքիաթները:

Հեքիաթների շնորհիվ երեխան ճանաչում է աշխարհը, գաղափար կազմում բարու և չարի մասին: Հեքիաթն իր հերոսներով, ժողովրդական բառ ու բանով, լեզվամտածողության հատուկ դրսևորումներով հեշտությամբ տպավորվում է երեխաների հիշողության մեջ: Հեքիաթի բովանդակության հետաքրքրաշարժությունը, դեպքերի զարգացման հաջորդականությունը հերոսների բնավորության գծերի պարզությունը, հաճելի ավարտը, մատչելի ենթատեքստը հեշտացնում են ընթերցումը: Հեքիաթներն ունեն հետաքրքրական դիպաշար: Դրանք երեխայի ամբողջ էությունը համակող ընթերցանության նյութեր են: Հաճախակի կրկնվող բառերի ու արտահայտությունների դեպքերն ու հերոսները արագ և անջնջելիորեն տպավորվում են նրա հիշողության մեջ:

Մեծմանկավարժ Վ. Սուխոմլինսկին <<Սիրտիս նվիրում եմ երեխաներին>> գրքում ասել է. <<հեքիաթի դասավանդումն ամենաքնքուշ հպումն է երեխայի սրտին: Եվ այդ հպումից երեխան կթևավորվի, հեքիաթների կախարդական աշխարհում կթրծվեն նրա միտքն ու հոգին, կնրբանան զգացմունքները>>:

Գրքում գտեղված են նաև ժողովրդական մանրապատում ստեղծագործություններ՝ տվյալ դասարանի աշակերտների մտավոր կարողություններին համապատասխան առածներ, ասացվածքներ, հանելուկներ, խաղիկներ, շուտասելուկներ և սուտասելուկներ:

Դրանք ոչ միայն զարգացնում են երեխաների պատկերավոր մտածողությունը, հարստացնում նրա գիտելիքները, այլ առիթ են ստեղծում դասարանական զվարճալի գրույցների, ուրախ և հետաքրքիր ժամանցների, բանավեճերի, խաղերի ու մրցույթների համար:

Խոսելով առածների ուսուցման մասին՝ ռուս մեծ մանկավարժ ՌԻՉԻՆՍԿԻՆ գրել է. <<Առածը հենց այն բանով է լավ, որ նրանում գրեթե միշտ, չնայած այն բանին, որ նա ավելի կարճ է, քան լորի պոչը, կա ինչ-որ բան, որ երեխան պետք է հասկանա, դա փոքրիկ մտավոր խնդիր է՝ բոլորովին համապատասխան երեխայի ուժերին>>:

Առած-ասացվածքներն արտացոլվում են կյանքն իր բոլոր սքանչելի կողմերով: Դրանցում խտացված է ժողովրդական իմաստությունը: Ծավալով փոքրիկ այդ ստեղծագործությունները ներառում են այնպիսի արտահայտություններ, սովորույթների հիշատակումներ, խոհուն հայացք՝ բնության, մարդկային գործունեության ու կյանքի տարբեր երևույթների նկատմամբ, որոնց շնորհիվ նշանակալիորեն կարևորվում է դրանց ճանաչողական ու բարոյադաստիարակչական արժեքը:

Որպես համառոտ, դիպուկ ու պատկերավոր խոսքի գեղեցիկ նմուշներ՝ առախները մեծապես նպաստում են երեխաների ոչ միայն լեզվի մշակմանը, այլև տրամաբանական ու պատկերավոր մտածողության զարգացմանը: Բացի այդ, դրանք կարող են դառնալ հեքիաթների, առակների բովանդակության և գաղափարի մի յուրօրինակ ամփոփում, որպեսզի երեխան իրքնուրույն կարողանա կարդացածն ընդհանրացնել համապատասխան առածով կամ ասացվածքով:

Օրինակ՝ ընկերասիրության, միասնության մասին տրված հետևյալ առած-ասացվածքները երեխան կարող է օգտա գործել համապատասխան ստեղծագործության բովանդակության ընդհանրացման նպատակով:

Կրտսեր դպրոցականին կարող են գրավել նաև ժողովրդական և հեղինակային հանելուկները,

որոնք նրանց ծանոթացնում են շրջապատի առարկաներին ու երևույթներին, ուշադրություն հրավիրում դրանց բնորոշ , ցայտուն կողմերի վրա:

Հանելուկները մեծ հետաքրքրություն են առաջացնում երեխաների մեջ՝ զարգացնելով նրանց դիտողականությունը, տրամաբանությունն ու պատկերավոր մտածողությունը: Մեծ է նաև արձակ հանելուկների ճանաչողական արժեքը: Դրանք կօգնեն երեխային ավելի հեշտությամբ գուշակել հանելուկի պատասխանը , նրա նմանողությամբ հյուսել հանելուկներ իր շրջապատի իրերի և երևույթների մասին: Դասարանական քննարկման համար նախատեսված հարցերի օգնությամբ հետևում ենք դիպաշարի զարգացմանը և ստեղծագործական հարցերի միջոցով բացահայտում բնագրի բովանդակային խորքերը: Հարցերի հերթականությունն ունի մեծ նշանակություն : Թեև ավանդաբար սկսում ենք նկարագրող հարցերից և վերջացնում ստեղծագործական ու հոգեբանական բնույթի հարցադրումներով:

Ալստեղ և ուսուցչին, և աշակերտներին կարող են ուղղորդել բնագրերի վերջում տրված խմբային ու ենթախմբային հարցերն ու առաջադրանքները: Սակայն հարցերի մեծ մասը պայմանավորված է իրադրությամբ, այսինքն՝ դրանք բխում են հենց աշակերտների հետ աշխատանքից:

Հատկապես ողջունելի է աշակերտների կողմից միմյանց տրվող հարցերի առաջադրումը ենթախմբային աշխատանքի ժամանակ: Դա ցույց է տալիս, որ նրանք փորձում են հասկանալ տեքստը:

Եթե ստեղծագործությունը ծավալուն է, ապա այն կարող ենք անցնել երկու մասով:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ինքնուրույն ընթերցանության ուսուցման գործընթացում դաստիարակության համար ուսուցիչը պետք է կարողանա ընտրել նյութի մատուցման այն ձևը, որը սիրելի է դարձնում ընթերցանության ուսուցման գործնառնությունը: Առաջին հերթին ինքնուրույն ընթերցանության դերը մեր օրերում արդիական հաջողություն ունի, քանի որ մատաղ սերունդը համակարգիչը գերադասում է գրքից: Երեխաներին գրքին կապելու աշխատանքը պետք է սկսել հնարավորինս շուտ՝ սկսած գրաճանաչության շրջանից: Որպես միջոց արդյունավետ է ինքնուրույն ընթերցանության ճիշտ կազմակերպումը: Այդ աշխատանքը պետք է այնպես կազմակերպել, որ երեխան հայտնվի գրքերի կախարդական աշխարհում և կապվի գրքին և գիրքը դառնա երեխայի լավագույն ուղեկիցն ու բարեկամը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

<<Նախաշավիղ>> - ամսագիր

<<Մանկավարժություն>> - ամսագիր

ՈՒՁ Մայրենի 2-4

